

УДК 330.1:338.2

JEL Classification: D29, D69

DOI: 10.20535/2307-5651.22.2022.260154

Ткаченко Т. П.

кандидат економічних наук, доцент

ORCID ID: 0000-0002-2424-6123

Гречко А. В.

доктор економічних наук, доцент

ORCID ID: 0000-0002-4913-9674

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Tkachenko Tetiana, Hrechko Alla

National Technical University of Ukraine

«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

УЗАГАЛЬНЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

GENERALIZATION OF METHODOLOGICAL APPROACHES TO ASSESSING THE ECONOMIC SECURITY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

У статті узагальнено методичні підходи оцінювання економічної безпеки промислових підприємств. Обґрунтовано, що оцінка економічної безпеки діяльності промислового підприємства представляє собою комплекс безперервного моніторингу факторів виявлення економічних загроз. Індикативний підхід передбачає оцінку динаміки та відповідності галузевим, еталонним або нормативним значенням оцінюваних індикаторів результативності діяльності промислового підприємства. Функціонально-ресурсний підхід базується на оцінці складових системи ЕБ, які виокремлені та згруповані за ознакою функціональної ролі або ресурсних властивостей. Економіко-математичний підхід базується на проєктуванні моделей поведінки системи ЕБ підприємства в умовах прогнозованого впливу ендогенного та екзогенного середовища. Прикладний характер систематизації існуючих підходів полягає в узагальненні інструментів та критеріїв діагностики із урахуванням специфіки промислових підприємств, застосування яких сприятиме підвищенню ефективності ЕБ діяльності підприємств.

Ключові слова: система економічної безпеки, методичний підхід, промислові підприємства, діагностика, ефективність, методичний інструментарій.

The article summarizes the methodological approaches to assessing the economic security of industrial enterprises. It is substantiated that the assessment of the economic security system of an industrial enterprise is a set of continuous process of monitoring the factors of economic threats in order to justify the directions and costs of primary costs of measures to ensure the threat of sustainable development of industrial enterprises. The indicative approach involves assessing the dynamics and compliance with industry, reference, or regulatory values of the evaluated performance indicators of an industrial enterprise. Its disadvantage is that at the level of economic systems, industry criteria, their reference values and maximum permissible deviations are insufficiently consistent. The functional-resource approach to economic security assessment is based on the assessment of individual components of the economic security system of an industrial enterprise, which are identified and grouped either on the basis of functional role in the economic security system or on the basis of resource properties. The disadvantage of the functional-resource approach is the lack of argumentation in the formalization of functional and resource components in certain enterprises. The economic-mathematical approach is based on designing models of behavior of the economic security system of the enterprise in the conditions of the forecasted influence of factors of endogenous and exogenous environment. The disadvantage of the economic-mathematical approach is the difficulty of designing an estimation model based on real statistics, which are unified, comparable in a single plane of values, and meet the specifics of the industrial enterprise. The applied nature of the systematization of existing approaches to assessing the economic security of industrial enterprises is to generalize the tools and criteria for diagnosis, taking into account the specifics of industrial enterprises, the use of which will improve the economic security of enterprises.

Keywords: economic security system, methodical approach, industrial enterprises, diagnostics, efficiency, methodical tools.

Постановка проблеми. Сучасні світові виклики все більш актуалізують проблематику оцінювання економічної безпеки підприємств. Особливо це актуально по відношенню до промислових підприємств, оскільки відбувається наростання загроз функціонування промислової галузі внаслідок постійних ресурсних диспропорцій. Виникаючі дисбаланси економічного розвитку, що спровоковані як зовнішніми, так і внутрішніми викликами зумовлюють приділення більшої уваги оцінюванню еко-

номічної безпеки діяльності промислових підприємств в сучасних умовах нарощення загроз та ризиків. Вчасне оцінювання ризиків, загроз та економічної безпеки підприємства в цілому дає можливість вчасно запровадити управлінські рішення щодо забезпечення стабільності функціонування промислового підприємства.

Необхідно зазначити, що існує велике розмаїття існуючих методичних підходів щодо оцінювання економічної безпеки промислових підприємств, що

зумовлює необхідність їх систематизації. Прикладний характер систематизації існуючих підходів оцінювання економічної безпеки промислових підприємств полягає в узагальненні інструментів та критеріїв діагностики із урахуванням специфіки промислових підприємств, застосування яких сприятиме підвищенню ефективності економічної безпеки діяльності підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічній безпеці діяльності підприємств приділено досить багато уваги у наукових доробках як закордонних, так і вітчизняних авторів, серед яких: О.В. Арефьева [13], Н.О. Бабіна, Т.Г. Васильців [1; 11], О.М. Вовк, Н.І. Гавловська [2], О.А. Грунина, М.П. Денисенко, С.М. Ілляшенко [4], Н.С. Іванова, О.М. Качан, А.В. Козаченко, А.Ю. Кретов, А.Н. Ляшенко [5], Н.В. Матвеев, В.М. Марченко, В.П. Пономарев, С.О. Тульчинська [7–10], С.М. Шкарлет [12] та інших науковців [1–12].

При цьому, багатогранність поняття «економічна безпека підприємства» дає можливість використовувати його як певний стан ефективного використання ресурсів підприємством для упередження загроз та стійкого функціонування підприємства, а також як стан захищеності підприємства від негативного впливу внутрішніх та зовнішніх загроз економічного розвитку, і як комплекс заходів щодо забезпечення стійкого розвитку підприємства, спроможність підприємства досягти поставлених стратегічних завдань економічного розвитку та забезпечення конкурентоспроможності на ринку. Це зумовлює різноманітність підходів до оцінювання економічної безпеки підприємств, що викликає необхідність їх систематизації.

Постановка завдання. Метою даного дослідження виступає узагальнення та систематизація існуючих методичних підходів оцінювання економічної безпеки промислових підприємств. Для досягнення поставленої мети було обґрунтовано суть оцінювання системи економічної безпеки діяльності промислового підприємства; виокремлено три підходи щодо оцінювання економічної безпеки промислових підприємств, визначено їх сутність та існуючі недоліки.

Методологічною основою даного дослідження виступає системний підхід, що дає можливість підійти до предмету дослідження відповідно до принципів системності. А також, загальнонаукові та специфічні методи наукового пізнання.

Виклад основного матеріалу. Сучасні методичні підходи до оцінювання економічної безпеки мають велику розгалуженість і враховують моніторинг індикаторів банкрутства підприємства, оцінку ризиків функціонування, визначення інтегральних коефіцієнтів різномірних факторів на економічну безпеку промислового підприємства. Найчастіше до показників економічної безпеки підприємств відносять показники внутрішніх та зовнішніх загроз розвитку підприємства, захищеність та наявність економічного потенціалу підприємства, а також наявність та міцність системи економічного захисту підприємства.

Оцінювання економічної безпеки промислових підприємств представляє собою комплексний та послідовний процес аналізу існуючих чинників та виявлення потенційних загроз для обґрунтування напрямів їх усунення та протистояння.

Оцінювання системи економічної безпеки діяльності промислового підприємства представляє собою комплекс безперервного процесу моніторингу факторів виявлення економічних загроз з метою обґрунтування

напрямів та витрат на первинні заходи по забезпеченню прояву загроз з метою забезпечення стійкого розвитку промислового підприємства. Базисом для проведення оцінювання економічної безпеки промислового підприємства виступає якісний та кількісний аналіз ризиків та результатів їх дії щодо діяльності промислового підприємства, що засновується на повній, своєчасній, критичній оцінці інформації, а також доцільності та динаміці методичного інструментарію діагностики.

У зв'язку із великою різноманітністю існуючих методичних підходів оцінювання економічної безпеки діяльності підприємства пропонуємо здійснити їх групування за різними цілями проведення оцінювання та рівнями їх проведення поділяючи на індикативні, функціонально-ресурсні та економіко-математичні підходи (рис. 1).

Індикаторний підхід оцінювання економічної безпеки діяльності промислових підприємств передбачає оцінку динаміки та відповідності галузевим, еталонним або нормативним значенням оцінюваних індикаторів результативності діяльності промислового підприємства. Як правило, у індикаторному підході виділяють техніко-технологічні, економічні та соціальні індикатори економічної безпеки. Але, індикаторний підхід рідко застосовується до підприємств, оскільки на макро-, мезо- рівнях економічних систем недостатньо узгодженими є галузеві критерії, їх еталонні значення і граничнодопустимі відхилення. Так, досить складно порівнювати промислові підприємства однієї сфери економічної діяльності, а тим паче промислові підприємства різних економічних сфер промисловості. Такий підхід по відношенню до промислових підприємств є працевитратним та недостатньо ефективним. Застосування галузевих індикаторів в інтерпретації інтегральних критеріїв не враховує технологічні та економічні особливості господарювання окремих підприємств, їх специфіки, унікальності їх потенціалу і, як наслідок, потребують як адаптації математичного інструментарію, так і корегування еталонних значень.

Частіше використовується для оцінювання економічної безпеки промислових підприємств функціонально-ресурсний підхід. Він базується на оцінці окремих складових системи економічної безпеки промислового підприємства, які виокремлені та згруповані або за ознакою функціональної ролі у системі економічної безпеки, або за ознакою ресурсних властивостей. Незважаючи на поширене використання функціонально-ресурсного підходу, його застосування є проблематичним, оскільки залишається відсутність аргументації у формалізації функціональних та ресурсних складових на тих чи інших підприємствах. Це, у свою чергу, ускладнює уніфікацію та стандартизацію оцінювання системи економічної безпеки. Проте в окремих сферах застосування функціонально-ресурсного підходу щодо оцінювання економічної безпеки промислових підприємств уже існують загальновизнані норми і граничні межі. Так, наприклад, існують достатньо усталені методики аналізу загроз банкрутства промислового підприємства, фінансового аналізу економічної безпеки, діагностики екологічної і кадрової безпеки.

Також слід виокремити економіко-математичний підхід оцінки економічної безпеки промислових підприємств, який базується на проектуванні моделей поведінки системи економічної безпеки підприємства в умовах прогнозованого впливу чинників ендогенного та екзогенного середовища. При економіко-математичному під-

Рис. 1. Методичні підходи оцінювання економічної безпеки промислового підприємства

Джерело: запропоновано авторами

ході математичним інструментом виступає узгодженість чинників та встановлення їх вагомості. При цьому, економіко-математичний підхід теж має недоліки, до яких слід віднести складність проєктування моделі оцінювання, що базується на реальних статистичних даних, котрі є уніфікованими, зіставними в єдиній площині значень, а також відповідають специфіці промислового підприємства. Незважаючи на виокремлені недоліки, саме економіко-математичний підхід є найбільш вживаним для оцінювання економічної безпеки промислових підприємств та найбільш прийнятним, оскільки сучасні інформаційно-цифрові технології дозволяють опрацювати великі масиви даних інформації та проєктувати складні функціональні залежності, що дозволяє розраховувати економіко-математичні моделі багаторівневого підпорядкування і прогнозувати ефективність системи економічної безпеки промислового підприємства із урахуванням впливу екзогенних та ендогенних чинників впливу.

Висновки. Отже, провівши узагальнення методичних підходів оцінювання економічної безпеки промислових підприємств було виокремлено три групи підходів: індикативний, функціонально-ресурсний та економіко-математичний.

Окрім зазначених груп підходів існуючі методики розрізняються за систематизацією оціночних показників аналізу, що можуть представляти групи кадрових, інтелектуальних, технічних й технологічних, виробничих, інвестиційних, фінансових, екологічних й соціальних показників. Також розрізняються за часовою ознакою поділяються на коротко-, середньо- та довгострокові діапазони моніторингу стану економічної безпеки промислових підприємств та часом прогнозування.

Подальших досліджень у площині методичних підходів оцінювання економічної безпеки промислових підприємств вимагають питання обґрунтування груп показників в системі оцінювання із урахуванням сучасних викликів економічного розвитку.

Література:

1. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : монографія. Львів : Арал, 2008. 384 с.
2. Гавловська Н. І. Еволюція концептів економічної безпеки підприємства. *Економіка. Менеджмент. Підприємство*. 2014. № 26 (II). С. 171–182.
3. Доценко І. О. Формування системи оцінювання рівня економічної безпеки підприємства з урахуванням впливу підприємницьких ризиків. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2013. Т. 18. Вип. 1. С. 69–78.
4. Ілляшенко С. М. Складові економічної безпеки підприємства та підходи до її оцінки. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 3. С. 12–19.
5. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства : монографія. Київ : НІСД, 2015. 348 с.
6. Сак Т. В. Підходи до оцінювання рівня економічної безпеки підприємств. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. Вип. 4. С. 114–117.
7. Тульчинська С. О., Солосіч С. О. Актуальні проблеми підвищення прибутковості комунальних підприємств як фактору економічної безпеки. *Агросвіт*. 2019. № 22. С. 54–59.
8. Тульчинська С. О., Чорній Б. П., Салоїд С. В. Механізм оцінювання залучення інвестиційних ресурсів як засіб забезпечення економічної безпеки промислових підприємств : монографія. Київ : Вид-во ФОП Кожуковський І.І, 2018. 170 с.
9. Тульчинська С., Солосіч О., Чорній В. Вплив діджиталізації управлінських процесів на систему забезпечення економічної безпеки підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. Вип. 9. С. 54–58.
10. Тульчинська С. О., Ткаченко Т. П., Гращенко М. В. Загрози економічної безпеки малого підприємництва. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 23. С. 31–33.
11. Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р. та ін. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : монографія. Львів, 2012. 386 с.
12. Шкарлет С. М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект : монографія. Київ, 2007. 436 с.
13. Arefieva O. V., Miahkykh I. M., Shkoda, M. S. Diagnostics of external environment effects upon enterprise competitive positions in the context of its economic security. *Bulletin of the Kyiv National University of Technologies and Design. Series: Economic sciences*. 2019. № 135(3). P. 8–17.
14. Kovalchuk A. The imperatives of structuring an enterprise economic safety system in an adaptive development environment. *Znanstvena Misel*. 2020. № 49–1. P. 25–27.

References:

1. Vasylytsiv, T. H. (2008). Economic security of entrepreneurship in Ukraine: strategy and mechanisms of strengthening: monograph. Lviv: Aral, 384. (in Ukrainian)
2. Havlovs'ka, N. I. (2014). Evolyutsiya kontseptiv ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva. *Economy. Management. Entrepreneurship*, 26 (II), 171–182.
3. Dotsenko, I. O. (2013). Formuvannya systemy otsiniuvannya rivnia ekonomichnoi bezpeky pidpryyemstva z urakhuvanniam vplyvu pidpryyemnytskykh ryzkyviv. *Bulletin of Odessa National University. Economy*, vol. 1, no. 18, pp. 69–78.
4. Illiashenko, S. M. (2013). Skladovi ekonomichnoi bezpeky pidpryyemstva ta pidkhody do yii otsinky. *Current problems of the economy*, no. 3, pp. 12–19.
5. Lyashenko, O. M. (2015). Conceptualization of management of economic security of the enterprise: monograph. Kyiv: NISS, 348. (in Ukrainian)
6. Sak, T. V. (2017). Pidkhody do otsiniuvannya rivnia ekonomichnoi bezpeky pidpryyemstv. *Eastern Europe: Economy, Business and Governance*, vol. 4, pp. 114–117.
7. Tulchynska, S. O. & Solosich, S. O. (2019). Aktualni problemy pidvyshchennia prybutkovosti komunalnykh pidpryyemstv yak faktoru ekonomichnoi bezpeky. *Ahrosvit*, no. 22, pp. 54–59.
8. Tulchynska, S. O., Chorniy, B. P., & Saloyid, S. V. (2018). Mechanism for evaluating the attraction of investment resources as a means of ensuring the economic security of industrial enterprises. Kyiv. (in Ukrainian)
9. Tulchynska, S., Solosich, O. & Chornii, V. (2021). Vplyv didzhytalizatsii upravlynskykh protsesiv na systemu zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpryyemstva. *Investments: practice and experience*, vol. 9, pp. 54–58.
10. Tulchynska, S. O., Tkachenko, T. P. & Hrashchenko, M. V. (2017). Zahrozy ekonomichnoi bezpeky maloho pidpryyemnytstva. *Investments: practice and experience*, no. 23, pp. 31–33.
11. Vasylytsiv, T. H., Voloshyn, V. I., Boikevych, O. R. ta in. (2012). Finansovo-ekonomichna bezpeka pidpryyemstv Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zabezpechennia: monohrafiia. Lviv. (in Ukrainian)
12. Shkarlet, S. M. (2007). Ekonomichna bezpeka pidpryyemstva: innovatsiynyy aspekt [Economic security of an enterprise: an innovative aspect], 436 p. (in Ukrainian)
13. Arefieva, O. V., Miahkykh, I. M. & Shkoda, M. S. (2019). Diagnostics of external environment effects upon enterprise competitive positions in the context of its economic security. *Bulletin of the Kyiv National University of Technologies and Design. Series: Economic sciences*, 135(3), 8–17.
14. Kovalchuk, A. (2020). The imperatives of structuring an enterprise economic safety system in an adaptive development environment. *Znanstvena Misel*, 49-1, 25–27.